ВИДАВНИЦТВО “БОГДАН”

ГЕНРИК СЕНКЕВИЧ

ВОГНЕМ І МЕЧЕМ

У двох томах

Henryk Sienkiewicz

OGNIEM I MIECZEM

TOM DRUGI

PAŃSTWOWY INSTYTUT WYDAWNICZY
WARSZAWA

Генрик Сенкевич

ВОГНЕМ І МЕЧЕМ

ТОМ ДРУГИЙ

З польської переклав
Євген Литвиненко

ТЕРНОПІЛЬ
БОГДАН

ББК 84.4Пол
С31

Перекладено за виданням:
Henryk Sienkiewicz. Ogniem i mieczem. Powieść. T. I, II.
Państwowy Instytut Wydawniczy.
Warszawa, 1962.

Ілюстрації публікуються з дозволу
ZODIAK JERZY HOFFMAN FILM PRODUCTION SP. Z O.O.

Складаємо щиру подяку кінорежисерові Єжи Гоффману
за люб'язно наданий ілюстративний матеріал

Роман "Вогнем і мечем" є першою частиною славетної трилогії лауреата Нобелівської премії Генрика Сенкевича, написаної на історичному матеріалі XVII століття.
У творі змальовано національно-визвольну боротьбу українського народу під проводом Богдана Хмельницького проти польсько-шляхетського панування.

Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена в будь-якому вигляді без дозволу видавця.

© Литвиненко Є., український переклад, редагування, коментарі, 2006
© Zodiak Jerzy Hoffman Film Production, ілюстрації, 2006
© Видавництво "Богдан", макет, художнє оформлення, 2006

ISBN 966-692-741-1 (серія)
ISBN 966-692-743-8

РОЗДІЛ І

Погожої літньої ночі на правому березі Валадинки рухалося у напрямку Дністра кільканадцятеро вершників.

Йшли дуже поволі, майже нога за ногою. Попереду, на кілька десятків кроків випереджаючи інших, ніби у передовій варті, їхало двоє, але, не маючи, певно, причин остерігатися, вони не розглядалися довкола, а весь час перемовлялися, причому мало не щохвилини притримували коней, оглядаючись на решту почту, і тоді один із них покрикував:

— Помалу там! Помалу!

І почет іще дужче сповільнював крок, ледь-ледь посуваючись уперед.

Нарешті, виїхавши з-за пагорба, що затуляв їх своєю тінню, вершники опинилися на просторі, залитому місячним сяйвом, і відразу стала зрозумілою обережність: посередині гурту двоє коней, що йшли поряд, несли прив'язану до сідел люльку, а в ній хтось лежав.

Срібне проміння освітлювало бліде обличчя й заплющені повіки.

За люлькою їхало десятеро озброєних вершників. По списах без прапорців можна було впізнати, що це козаки. Одні вели за повід нав'ючених коней, другі їхали впорожні, але якщо ті двоє, котрі їхали попереду, здавалося, не зверта-

ли на довкілля аніякісінької уваги, ці з побоюванням і тривогою озиралися навсібіч.

Проте місцевість здавалася цілковитою пустелею.

Тишу порушували тільки стукіт кінських копит та окрики одного із передніх вершників, котрий час від часу повторював свою застороrу:

— Помалу! Обережно!

Нарешті він звернувся до свого супутника.

— Горпино, далеко ще? — спитав він.

Супутник, що звався Горпиною і насправді був переодягненою у козацьку одежу дебелою дівкою, поглянув на зоряне небо й відповів:

— Не далеко. До півночі будемо. Минемо Вороже урочище, потім Татарський розліг, а там уже й Чортів яр. Ой! Після півночі й до третіх півнів туди ліпше не потикатися. Мені байдуже, а вам кепсько може бути, ой кепсько.

— Знаю я, — мовив той, що питав, — тобі сам чорт брат, але й на чорта є управа.

— Чорт не чорт, а управи досі ніхто не знайшов, — відповіла Горпина. — Ти б, соколику, хоч би й цілий світ обшукав, а ліпшої схованки для своєї князівни не знайшов. Тут після півночі ніхто не пройде, хіба що зі мною, а в яру узагалі жива людина ногою не ступала. Хто поворожити прийде, той біля яру зупиниться й на мене чекає, аж поки вийду. Не бійся. Не прийдуть сюди ні ляхи, ні татари, ні будь-хто інший. Чортів яр страшний, сам побачиш.

— Нехай собі буде страшний, а я приходитиму сюди стільки, скільки захочу.

— Звісно, приходитимеш удень.

— Коли схочу. А стане чорт поперек дороги, роги вправлю.

— Ех, Богуне, Богуне!

— Ой, Донцівно, Донцівно! Ти про мене не турбуйся. Візьме мене чорт, не візьме — не твоє діло, тобі ж я скажу: водися ти зі своїми чортами скільки душі влізе, аби тільки

гарту рицар і волю, як лев, роздирати звіра, а не, як нишпорка, вистежувати його по кущах. Зрештою, я і спати лягаю, тільки-но звечора подоять корів, — це для мене найкраща пора.

Тож їздив Володийовський сам і сам перемагав, аж поки, вирушивши якось наприкінці квітня, повернувся в середині травня такий виснажений і сумний, ніби зазнав поразки і людей втратив. Так принаймні здалося всім, хоч це було хибне уявлення. У тому довгому і важкому поході пан Володийовський зайшов аж за Острог, під Головню, де розгромив не звичайнісіньку ватагу черні, а загін у кілька сотень запорожців, половину з яких він зарубав, а половину взяв у полон. Тим дивніше було бачити глибокий смуток, що затуманював його веселе від природи обличчя. Багатьом кортіло відразу дізнатися про причину цього смутку, але пан Володийовський не сказав нікому й слова і, злізши з коня, у супроводі двох невідомих рицарів подався до князя, з яким мав довгу розмову. Із тими самими рицарями він пішов потім до пана Заглоби, не затримуючись ні на мить, хоч цікаві до новин дорогою хапали його за рукава.

Пан Заглоба з неабияким здивуванням розглядав двох велетнів, котрих ніколи досі не бачив. Судячи зі строїв із золотими нашивками на плечах, вони служили у литовському військові. Володийовський же сказав:

— Зачини двері, ваша милость, і звели нікого не пускати, бо нам треба поговорити про важливі справи.

Заглоба дав наказ челядникові й почав неспокійно дивитися на прибульців, з обличчя яких видно було, що вони нічого доброго не скажуть.

— Це, — мовив Володийовський, показуючи на юнаків, — князі Булиги-Курцевичі: Юр і Анджей.

— Двоюрідні брати Гелени! — вигукнув Заглоба.

Князі вклонилися і відповіли в один голос:

— Двоюрідні брати небіжчиці Гелени…

Червоне обличчя Заглоби вмить стало блідо-синім. Мов підстрелений, він почав руками бити в повітрі, розтулив рота, не в змозі перевести дихання, витріщив очі й радше простогнав, ніж промовив:

— Як це?..

— Є відомості, — журливо відповів Володийовський, — що князівну в монастирі Миколи Доброго замордували.

— Чернь задушила димом у келії дванадцять панянок і кільканадцять черниць, серед яких була наша сестра, — додав князь Юр.

Цього разу Заглоба нічого не сказав, тільки обличчя його, перед цим синє, почервоніло так, що присутні злякалися, як би старого не вхопив грець. Відтак повіки його спроквола опустилися, він затулив обличчя руками, а з вуст у нього вирвався новий стогін:

— Боже! Боже! Боже!

Після цього він замовк і довго не озивався.

А князі й Володийовський почали горювати.

— От зібралися ми вкупі, родичі й приятелі, щоб тебе, вродлива панно, йти рятувати, — але, на жаль, із поміччю запізнилися. Ні до чого наше бажання, ні до чого наші шаблі й відвага, бо ти вже в іншому, ліпшому за цей лихий, світі, у кімнаті фрейлін Цариці Небесної…

— Сестро! — волав велетень Юр, знову від жалю рвучи на собі волосся. — Ти прости нам гріхи наші, а ми за кожну краплину твоєї крові проллємо відро ворожої.

— І нехай допоможе нам Бог! — додав Анджей.

Й обидва князі грізно простягли до неба руки, а Заглоба підвівся з лави, ступив кілька кроків до тапчана, заточився як п'яний і впав на коліна перед іконою.

польського короля Владислава IV, був запрошений на польський престол. За Яна II Казимира всі сили Речі Посполитої були спрямовані на придушення визвольної війни українського народу. 1649 і 1653 року він особисто очолював народне ополчення в Україну. Війни, які Річ Посполита вела за його правління, викликали соціально-економічну кризу, загострили класові суперечності в країні й послабили королівську владу. Спроби Яна II Казимира зміцнити королівську владу викликали опір магнатів. У 1668 році король зрікся престолу і виїхав до Франції, де й помер у Невері.

С. 433. *Ієронім Радзейовський* (1622–1667) був коронним підканцлером, вів інтриги проти Яна II Казимира, був засуджений і втік до Швеції. Під час шведської навали слугував окупантам, прибув до Польщі укупі зі шведським військом. Виведений у романі "Потоп".

С. 433. *Єжи Оссолінський* (1595–1651) — польський магнат, коронний канцлер (із 1643-го). Проводив загарбницьку політику щодо України. Належав до правлячих кіл шляхетської Польщі, які домагалися зміцнення королівської влади та обмеження феодальної анархії. Через спротив переважної більшості польських магнатів і шляхти змушений був відмовитися від своїх політичних намірів. У зовнішній політиці орієнтувався на габсбурзьку монархію, у союзі з якою готувався почати війну проти султанської Туреччини, сподіваючись на військову підтримку українського реєстрового козацтва. На початку народно-визвольної війни намагався схилити на бік шляхетської Польщі керівну верхівку козацької старшини і з її допомогою придушити повстання українського народу. Проте ці підступні плани зазнали краху. Під час Зборівської битви 1649 року, у якій польсько-шляхетські війська зазнали поразки, Оссолінському вдалося підкупити кримського хана Іслам-Гірея III і домогтися укладення Зборівського договору.

С. 454. *Під Зборовом укладено перемир'я...* — Зборівський договір було укладено між Богданом Хмельницьким і польським королем Яном II Казимиром 8 серпня 1649 року, після

перемоги українських селянсько-козацьких військ над польсько-шляхетською армією під м. Зборовом. Хмельницький змушений був підписати його під тиском кримського хана Іслам-Гірея III, який зрадив і перейшов на бік шляхетської Польщі. Договір формально підтверджував права і привілеї козацького війська. Кількість козаків у реєстрі встановлювалася у 40 тисяч і була значно менша за фактичну. У трьох воєводствах — Київському, Чернігівському і Брацлавському — влада польської шляхти обмежувалася. У них не повинні були розміщуватися польські війська. Адміністративні й інші посади мали право обіймати тільки представники української шляхти, козацької старшини і міщанства. За гетьманом закріплювалося володіння Чигирином. Учасники війни не мали зазнавати жодних покарань. Київський митрополит діставав місце у сенаті Речі Посполитої. Згідно з договором скасовувалась унія, проголошувалася свобода православного віросповідання. Польські пани могли володіти своїми маєтками в Україні. Селяни-повстанці, які не потрапляли до реєстру, поверталися до своїх панів. Однак сейм Речі Посполитої не затвердив Зборівського договору. Магнати і шляхта не погодилися навіть на незначний компроміс. Фактично договір так і не набув чинності, визвольна війна тривала й далі.

Євген Литвиненко

Літературно-художнє видання

Сенкевич Генрик

ВОГНЕМ І МЕЧЕМ

Роман у двох томах

Том другий

Переклад з польської і редагування
Є. Литвиненка

Ілюстрації публікуються з дозволу
ZODIAK JERZY HOFFMAN FILM PRODUCTION SP. Z O.O.

Головний редактор *Б. Будний*
Художник *В. Басалига*
Верстка *І. Демків*

Підписано до друку 20.12.2005. Формат 84×108/32. Папір офсетний.
Гарнітура Academy. Умовн. друк. арк. 25,20 + 1,47.
Умовн. фарбо-відб. 25,20 + 5,88. Обл.-вид. арк. 18,72 + 1,31.

Видавництво «Навчальна книга — Богдан»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001 р.

Навчальна книга — Богдан, а/с 529, м.Тернопіль, 46008
тел./факс (0352) 52-19-66; 52-06-07; 52-05-48
publishing@budny.te.ua
www.bohdan-books.com

Сенкевич Г.

С31 Вогнем і мечем: Роман: У 2 т. Т. 2./Пер. з польс. Є. Литвиненка. — Тернопіль: Богдан, 2006. — 480 с.— (Серія "Світовий історичний роман")

ISBN 966-692-741-1 (серія)
ISBN 966-692-743-8

Роман "Вогнем і мечем" є першою частиною славетної трилогії лауреата Нобелівської премії Генрика Сенкевича, написаної на історичному матеріалі XVII століття.
У творі змальовано національно-визвольну боротьбу українського народу під проводом Богдана Хмельницького проти польсько-шляхетського панування.

ББК84.4Пол